

יין יִשְׁפָּח לִבְבֵּנוֹשׁ

מתפרשת בהקשרים אחרים כקליפת הענב וכך היא משמשת גם בימינו, ואילו המילה גפת הרחיבה את משמעותה לפסולת פרות אחרים. גם מגפת הענבים – ולא רק מהמיץ – מיוצר משקה כהיל, ולו נקבע המונח גִּפְתָּה.

חשיבות הגפן ומורכבותה באות לידי ביטוי בשפע המילים מן המקורות לגפן ולחלקיה; חלקן מצאו את דרכן גם אל המילון למונחי היין. הנה כמה מהן:

דְּלִית היא גפן שהודלתה על גבי קנים וכלונסאות, ולעומתה **רוֹגְלִית** (מלשון רִגַל) היא גפן שרועה, שפלת קומה (אצל יחזקאל היא קרויה **גפן סורחת**). במקרא דליות הן הענפים הנישאים, ובמשנה דלית היא הגפן עצמה. הפועל דָּלָה פירושו הֶעֱלָה וכך מתקשרת הדלית אל הדלי שדולים בו מים מן הבאר. **קְנוֹקְנֵת** היא איבר האחיזה המסולסל של הגפן, ו**שְׂרִיג** (ברבים: שְׂרִיגִים) הוא ענף ירוק הנושא אשכולות או קנוקנות. **זְמוּרָה** היא שְׂרִיג גפן המתעצה לקראת סוף הקיץ (ומכאן לְזַמֵּר את הכרם וגם מְזַמְּרָה, למשל בישעיהו ב, ד).

לבסוף נזכיר את **העוֹלְלוֹת** (ביחיד עוֹלְלָה) – אשכולות הענבים המאוחרים. בעוד שאת אשכולות הענבים בוצרים, את העוֹלְלוֹת מעוללים. אבל בתורה (ויקרא יט, י; דברים כד, כא) נצטווה הבוצר את כרמו שלא לעולל אחריו ולהשאיר את העוללות לעניים, והנה נמצא פרי הגפן קשור לא רק למשתה פורים אלא גם למתנות לאביונים.

אֵל פּוֹרִים אֵלָּה.

באדר תשס"ט (מרץ 2009) ובמרחשוון תשע"ב (נובמבר 2011) אישרה מליאת האקדמיה את המילון למונחי היין, פרי עבודת הוועדה למונחי היין. במילון מילים ותיקות וחדשות כאחד, וסיפורן של כמה מהן יסופר בזאת.

שׁוֹרְקָה – גפן משובחת שענביה אדומים-כהים. שׁוֹרְקָה ושׁוֹרֵק מקורן במקרא. בברכת יעקב ליהודה בבראשית נאמר: "אֶסְרִי לְגִפְּן עִירָה וְלִשְׁרְקָה בְּנֵי אֶתְנֹ" (מט, יא); ובמשל הכרם בישעיהו: "כָּרֶם הָיָה לִידִידֵי בְּקָרְן בְּן־שֹׁמֶן. וַיַּעֲקֹהוּ וַיִּסְקְלֵהוּ וַיִּטְעֵהוּ שְׂרֵק" (ה, ב). מקובל לפרשן גפן משובחת. שורש המילה מציין צבע אדום או אדום כהה בכמה לשונות שמיות וגם בעברית, כגון בשמו של איפור הפנים בצבע אדום – סְרָק או שְׂרָק – הידוע בביטוי 'בלא כחל וְשְׂרָק', כלומר בלי תוספת, בלי קישוט וייפוי. שׁוֹרֵק הוא גם שמו של הנחל הקשור בשמשון ודלילה (שופטים טז, ד), כנראה על שום סוג הגפנים שגדלו בו.

חֻקְלִי – צבע אדמדם ביון (reddish). במקרא נזכר שם התואר חֻקְלִי בהקשר של יין, גם הוא בברכת יעקב ליהודה: "חֻקְלִי עֵינַיִם מֵיַיִן וּלְבָן שְׂנַיִם מִחֻקְלָב" (בראשית מט, יב). ובמשלי נאמר: "לְמֵי חֻקְלִיּוֹת עֵינַיִם? לְמֵאֲחָרִים עַל הַיַּיִן" (כג, כט-ל). היו חוקרים שהציעו שזה צבע כהה או שחור על פי 'חושך' באכדית (ekletu), אך הפירוש המקובל (למשל בתרגום אונקלוס ובפירוש רש"י) הוא שהמילה מציינת צבע אדום. בימינו המילה חֻקְלִי משמשת בלשון הגבוהה ואף בשמות בעלי חיים וצמחים בעלי גוון אדום, וממנה נגזר אף שם הציפור חֻקְלִיּוֹת.

גִּפְתַּת עֲנָבִים – שאריות מן הענבים. המילה גִּפְתַּת מוכרת מלשון חכמים במשמעות פסולת הזיתים לאחר שנסחט מהם השמן בבית הבד. הגפת שימשה גם חומר בערה: "מסיקין בגפת ובזוגין [פסולת הענבים; זג = זג] של שביעית, אבל אין מדליקין באגוזין ואין מסיקין בזתים" (תוספתא שביעית ו, טז). המילה זָג